

Лясковският просветител и публицист Димо Хранов

Атанас Коев
НЛМ, музей „Емилиян Станев“, Велико Търново

The Enlightener and the Publicist Dimo Hranov from the Town of Lyaskovets

Atanas Koev
NLM, museum "Emilian Stanev", Veliko Tarnovo

Abstract: *In this research the life and work of Dimo Hranov are examined. His educational journalistic, translation and revolutionary activities are considered. Special attention is paid to the newspapers and the magazines published by him. The senior administrative positions held by the revivalist from Lyaskovets after the liberation of Bulgaria are traced.*

Keywords: *Dimo Hranov, revivalist from Lyaskovets, newspapers, magazines.*

Резюме: В настоящото изследване се проследява живота и творчеството на Димо Хранов. Разгледани са просветителската, публицистичната, преводаческата и революционната му дейност. Специално внимание е отделено на издаваните от него вестници и списания. Проследени са заеманите от лясковския възрожденец висши административни постове след освобождението на България.

Ключови думи: Димо Хранов, лясковски възрожденец, вестници, списания.

Димо (Димитър) Хранов е виден възрожденски деец, основоположник на стопанския периодичен печат у нас. Той е между първите пропагандатори на българското земеделие, градинарство и скотовъдство, теоретичен изразител и наставник на народа ни за напредък на тези селскостопански отрасли. Изявява се като талантлив просветител, публицист и преводач. След освобождението на България от турско робство заема редица висши административни длъжности.

Видният наш възрожденец е роден в Лясковец през 1846 година в семейството на прочутия местен даскал Вълчо Хранов. Баща му е ученик на известния свищовски учител Христати Павлович. От него синът наследява ученолюбието и хубавия глас.

Първоначално момчето учи в родния си град, изучавайки граматика при даскал Манол Стателов. След това продължава образованието си при видния педагог от този период Радко Радославов в Златарица. (Минев 2004: 346–347)

През 1864 година Хранов, едва 18-годишен се главява за учител и псалт в Лясковец. Черковното пеене младежът усвоява от своя баща, който се слави в града като изявен черковен певец. В родения си град бъдещият възрожденец учителства в продължение на цели четири години – до 1868 година в училището при махалата „Свети Никола“. Скоро славата му на отличен учител и черковен певец се разнася надалеч и в Лясковец пристига пратеник от разградското село Арнауткьой (днес квартал на Разград) да го иска за даскал. През 1868 година той отива в това село, където учителства в продължение на една година. Есента на 1869 година е повикан в Разград и е назначен за учител в класното училище на града.

В Разград видният просветител става инициатор на редица културно-просветни и обществени начинания – подпомага създаването на местно читалище и формирането на женско дружество, организира театрални представления и др.

Димо Хранов успява да убеди по будните младежи в Разград да основат читалище, като то е създадено през февруари 1870 година под името „Съгласие“. По-късно през 1879 година същото читалище е преименувано на „Развитие“. В него лясковският възрожденец чете сказки, доставя книги, списания и вестници. В читалището той представя редица театрални постановки, сред които е и първото авторско ученическо драматично представление „Дечка и Еленка“, в което основната идея е за еманципацията на жената. То е публикувано в списание „Училище“, брой 5 от 1870 година. По-късно под ръководството на Хранов се репетира „Многострадална Геновева“ и „Бабата и дяволът“, представени пред разградската публика на 25 декември 1870 година. В читалището е изиграна и една комедия написана от изявения възрожденец. (Дацов 1919: 149–150)

В периода 1870–1871 Хранов организира в читалището периодични сбирки на учители от Разградския регион. Същевременно изготвя обща програма за всички училища и „Устав на българските училища в Разградското окръжие“. (Минев 2004: 347)

Видният просветител полага големи грижи за привличането и квалификацията на нови учители. Той организира провеждането на събрания за обсъждане и подобряване на образованието в региона. По негова инициатива на годишните училищни изпити в селата се изпращат представители на градското читалище, имащи отношение към учебното дело.

От 1870 до 1871 година Димо Хранов е председател на разградското читалище „Съгласие“, като под негово ръководство читалището полага големи грижи за развитието на учебното дело в града и околността му. По предложение на Хранов на бедните ученици се раздават учебници и те се привличат да учат безплатно в градското класно училище. (Минев 2004: 347)

През есента на 1871 година ляковският възрожденец напуска Разград и със спестени от него пари заминава за Австро-Унгария за да продължи образованието си. Постъпва като студент във Висшето земеделско училище в хърватския град Крижевац, завършвайки го с отличие през лятото на 1873 година. Той е първият българин от Османската империя учил в това училище.

След като се завръща в България Димо Хранов се установява във Видин и отново става даскал, преподавайки по немски и турски език и по черковно пеене. Учителства в продължение на две години в главното училище на града, като развива голяма обществена дейност. През 1874 година е избран за председател на видинското читалище „Цвят“, където изнася беседи по редица стопански въпроси. (Минев 2004: 347)

От януари 1874 година Хранов започва да издава в крайдунавския град вестник-списание „Ступан“, определяйки го като „вестник за наука, економия и земеделие“. Той намира добри сътрудници за вестника от цяла България, а отпечатването му става в Букурещ. С това специализирано издание се слага началото на земеделския переодичен печат у нас. Вестникът-списание излиза два пъти месечно в продължение на две години и три месеца, до пролетта на 1876 година. Изданието оказва благотворно влияние върху грамотните земеделци, подбуждайки ги да основават земеделски дружества и да подобряват начините на обработка на земята и производството. (Минев 1942: 127)

През юни 1875 година лясковският възрожденец напуска Видин и се установява в Русе, където се включва в дейността на местния революционен комитет. Постепенно става доверено лице на Любен Каравелов, в чиято печатница печата вестник „Ступан“. Същевременно е настоятел на Каравеловото списание „Знание“ за България.

Като пратеник на Русенския революционен комитет Димо Хранов участва в изготвянето на становище на БЦБО в Букурещ, отхвърлящо проектите за даване политическа автономия на българския народ под контрола на турския султан. Смята се от изследователите, че приетата програма на БЦБО за пълна политическа независимост е приета от всички делегати благодарение на изложеното становище на Русенския комитет, чрез пратеника му Хранов. (Минев 2004: 347)

Постепенно Любен Каравелов успява да убеди лясковския просветител и публицист да се премести в Букурещ, за да работят заедно като печатари, издатели и редактори. През 1876 година Хранов се прехвърля в румънската столица и изплаща половината Каравелова печатница, внасяйки и друг допълнителен капитал. Двамата с Каравелов сключват споразумение за обща издателска дейност, като печатницата „Свобода“ се преименува в „Сдружение за книжовни издания Д. В. Хранов и Сие“. Така се формира творческа „Тройка“ в лицето на Каравелов, Хранов и Ботев, който работи като коректор. В тази печатница се печатат следните издания – „Ступан“, „Знание“, „Училище“ и „Градина“. Издателската работа продължава до началото на Руско-турската война 1877–1878 година. (Минев 2004: 348)

По време на Освободителната война Димо Хранов е назначен за старши драгоман (преводач) в Щаба на генерал Гурко, като го придружава навсякъде през цялата война. Генерала често се консултира с него за положението и настроенията на българите в районите на бойните действия. По предложение на Гурко лясковският възрожденец е изпращан като парламентър на срещи с турски офицери да води преговори за избягване на кръвопролитни сражения и даване на невинни жертви от двете страни. (Топалов 1982: 533)

След края на войната и освобождението на България от турско робство Хранов заема редица висши административни длъж-

ности. Първоначално е сътрудник на генерал-губернатора на Източна Румелия, като участва активно в изработването на Органичния устав (Конституцията) на областта. След това през юли 1879 година постъпва на работа в Дипломатическия отдел на Княжество България, като е назначен за началник на Отделение по външните дела в Министерството на външните дела и изповеданията. В периода 1880–1881 година е секретар на българското дипломатическо агентство в Белград. През 1881 година заема поста главен секретар на Министерството на външните дела и изповеданията.

Димо Хранов е първият главен секретар на новооткритото през юли 1882 година Министерство на обществените сгради, земеделието и търговията. За кратко е и временно управляващ това министерство.

През 1884 година ляковският просветител и публицист е избран за член на Кодификационната комисия. Като такъв е повижан от Българската екзархия в Цариград и е назначен за деловодител на учебното дело в Македония и Одринска Тракия. Този важен пост заема в продължение на девет години – от 1884 до 1893 година. С дейността си в тези две области оставя много добри спомени сред учителите и учениците. (Минев 2004: 348)

През 1893 година Хранов напуска чиновническата работа и се отдава на активна обществена и книжовна дейност. След падането на Стамболов от власт, когато се основава Народната партия става основател и първи главен редактор на органа на партията – вестник „Мир“.

Ляковският възрожденец е избран за народен представител в Седмото ОНС – 1893–1894 година и в Осмото ОНС – 1894–1898 година. Като депутат произнася в Парламента речи по редица земеделски въпроси. (Минев 1942: 132)

Димо Хранов е сред основателите на Българското земеделско дружество. В продължение на няколко години е редактор на неговия печатен орган, списание „Орало“. (Минев 1942: 133)

Заради публицистичната и книжовната дейност на Хранов той е избран първоначално за дописен член през 1881 година, а в 1884 година за редовен член на Българското книжовно дружество – БКД, дн. БАН.

На 3 януари 1899 година Земеделското дружество в столицата празнува с подобаваща тържественост 25-годишния юбилей на Димо Хранов, като основател на първото земеделско издание у нас – вестника-списание „Ступан“ от 1874 година. През 1904 година той е честван и от разградското читалище „Развитие“, като негов основател през 1869 година. За заслугите му към това читалище е провъзгласен за почетен председател на читалището. Същевременно за заслугите му към учебното дело в Разград и Видин е избран за почетен гражданин на двата града. (Минев 2004: 349)

Видният лясковчанин е носител на седем ордена, руски и български заради участието му в Освободителната война и за службата му в разни ведомства след Освобождението.

Хранов е типичен възрожденски деец, а дейността му е предимно просветителска. През годините той се изявява като талантлив учител, читалищен деятел, публицист, редактор и книжовник.

Лясковският възрожденец е автор на два учебника „Нравоучение“, издадени през 1894 година и въведени за изучаване в българските училища. Освен това той издава „Първи францужко-български словарь“ и в съавторство със Ст. Попов „Словар францужко-български-турски...“ (Топалов 1982: 533)

През 1902 година Хранов отпечатва „Спомени за генерала Гурко от времето на Освободителната война“. Интерес представляват и неговите „Спомени за основаването и дейността на първото българско читалище „Съгласие“ в Разград. (Топалов 1982: 533)

Димо Хранов се изявява и като преводач, превеждайки от френски език земеделски статии, художествени и поучителни книги. Превежда от руски език и книгата на Н. Зандрок „За земята (почвата) и за нейното приготвяне да се обработват на нея различни жита, сеитби и треви за добитък“.

Хранов е основател и редактор на следните издания: вестника-списание „Ступан“, вестник „Мир“ е списание „Орало“.

Преди освобождението на България от турска робство лясковският публицист сътрудничи на следните вестници и списания – „Право“, „Читалище“, „Училище“, „Знание“ и „Стара планина“, а след освобождението на изданията с консервативен дух – „Мари-

ца“, „Български глас“, „Мир“, „Библиотека“, „Българска сбирка“, „Орало“ и др. Голям интерес предизвикват неговите статии с исторически характер. (Минев 2004: 349)

Димо Хранов умира на 12 август 1915 година в София на 69-годишна възраст, като е погребан по подобаващ начин за заслугите му към българския народ преди и след освобождението на България. По повод смъртта му в списание „Българска сбирка“, кн. 10 от 1915 година е публикуван „Помен за Димо В. Хранов“.

Животът и делото на видният лясковчанин са отбелязани от следните автори:

1. С. Ж. Дацов – „Димитър В. Хранов“, в „Летопис на БАН“, кн. 4. 1919 г.
2. Д. Минев – „Димо В. Хранов“, в „Град Лясковец“. 1944 г.
3. Ив. Топузов, Ив. Сарафов – „Димо В. Хранов – създател на земеделския периодичен печат“, в „Предосвобожденски дейци на земеделската просвета“ 1953 г.
4. К. Топалов – „Димитър (Димо) Хранов“, в „Речник на българската литература“, том 3. 1982 г.

Димо Хранов е типичен представител на българската възрожденска интелигенция. С просветителската, публицистичната, издателската и революционната си дейност той оставя светла диря на последователен борец за българската национална кауза, както в годините на борбата за освобождение от турско робство, така и в следосвобожденска България.

Литература:

1. **Дацов**, 1919: С. Дацов. Димитър В. Хранов. В: Летопис на БАН. Кн. 4. С. 1919.
2. **Минев**, 1942: Д. Минев. Димо В. Хранов. В: Сп. Архив за стопанска и социална политика. Кн. 2. С. 1942.
3. **Минев**, 2004: Д. Минев. Димо В. Хранов. В: Град Лясковец. Минало, сегашно състояние и дейци. С. 2004.
4. **Топалов**, 1982: К. Топалов. Димитър (Димо) Хранов. В: Речник на българската литература. Том 3. С. 1982.